

SEYYİDÎ'NİN FIKH-I EKBER TERCÜMESİ OLAN MANZÛME-İ AKÂİD ADLI ESERİ VE MUHTEVASI

Gülsüm ÖZCAN

Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Eski Türk Edebiyatı Yüksek Lisans Mezunlu

ÖZ

Zengin bir kültür hazinesine sahip olan Türk milleti, önemli bir medeniyetin mirasçısıdır. Bu zenginliğini edebi eserlerinde yansıtır. Günümüze ulaşmış yahut ulaşamamış nice eserler vardır ki onlar, Türk milletinin birer kimliği niteliğindedir.

Eski Türk Edebiyatı, edebiyat tarihimizde yedi asra yakın bir zaman diliminde verilen eserlerin bütünüdür. Bu sebeple ortaya konulan eserler büyük ölçüde önem arz etmektedir. Eski Türk Edebiyatı'nda tabiatı gereği dini içerikli eserler önemli bir yer tutar. Dini içerikli olan Akâid-nâmeler döneme ve dönemin inanç sistemine ayinedarlık eder. Mesnevi nazım biçimiyle yazılan akâid-nâmeler Eski Türk Edebiyatı'nın manzum türlerinden biridir.

İslam akâid ilmine Fıkh-ı Ekber ismini veren İmâm-ı Azâm Ebû Hanîfe'nin aynı isimle yazılmış risalesi bu konudaki ilk eserdir. Aslı tevhit ve itikat olan Fıkh-ı Ekber, İmâm-ı Azâm'ın mensur olarak yazdığı akâid risalesidir. Bu eserin, 1095 (1684)'de Seyyidî tarafından Manzûme-i Akâid ismiyle manzum tercümesi yapılmıştır. Bu tercüme ile Türk Edebiyatındaki akâid-nâme konulu çalışmalara bir yenisi eklenmiştir. Bu çalışmada amacımız Seyyidî'yi ve Manzûme-i Akâid adlı eserini günümüze ulaştırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Akâid-nâmeler, Manzûme-i Akâid, Seyyidî

SEYYİDÎ'S FIKH-I EKBER TRANSLATION: MANZÛME-İ AKÂİD AND ITS CONTENT

ABSTRACT

Turkish nation, possessing a huge cultural treasure-house, is the heir of an important civilization. This cultural wealth is reflected in the literary works. There is a huge number of literary works, both those that have survived and those that haven't, that represent the Turkish identity.

Old Turkish literature comprises a period of seven centuries. For this reason the literary works are of great importance. Literary works that are dedicated to the study of religion and reality of nature occupy an important place in the old Turkish literature. Akâid-nâmes – one of the significant literary genres in the old literature- are in the form of mesnevi verses.

The first work regarding this topic was the risale named after İmâm-ı Azâm Ebû Hanîfe who named the science of Islam Akâid as Fıkh-ı Ekber. Fıkh-ı Ekber, the essence of which is the belief in one God, is a work on moral interpretation that is

written in a verse form authored by Imami Azam. In 1095 (1648) verse-type interpretation of the mentioned work called *Manzûme-i Akâid* was published by Seyyidî. With this interpretation by Seyyidî another work was added to the Turkish literature regarding *Akâid-nâme*. Our aim is to convey *Manzûme-i Akâid* to the modern day literature.

Keywords: *Akâid-nâmes, Manzûme-i Akâid, Seyyidî*

GİRİŞ

Akâid İlmî

Akâid kesinlikle inanılan şey anlamlarına gelir. İslam Akâidi, İslam dininde kesinlikle inanılan hususlar manasına gelir ki bunlara “imân esasları” denir. Buna göre imân esaslarını ihtiva eden ilme de “akâid ilmi” denir. (Karagöz, 2007: 15)

Akâid ilmi Allah’ın varlığından, sıfatlarından, fiillerinden bahseden bir ilimdir. Her ne kadar nübüvvet ve ahiret ile ilgili konular da anlatılmakta ise de bunlar, ilahî fiillere râcîdir. Zira bütün itikadî meselelerin konusu Yüce Allah’tır. Akâid ilminin gayesi, taklidden kurtulmak, tahkikî imân derecesine ulaşmaktır. (Karagöz, 2007: 15)

Akâid ilmi, İslâm dininin temel kaideleri, inanılması zaruri hükümleri gibi konuları ihtiva eder diye tasvir etmiştik. Bu hayli hacimli ve anlaşılması güç hususları en doğru şekilde okuyucuya aktarabilmek ve akılda kalmasını sağlamak için akâid-nâmeler uzun edebi anlatımlara kolaylık sağlayan mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır. Ayrıca mesnevi ayrı kafiyeli nazım şeklidir. Her beytin ayrı kafiyeli olması sebebiyle mesnevide büyük bir yazma kolaylığı vardır. Bir de mesneviler daha çok kısa vezinlerle yazılır. Bu da şair için ayrı bir avantajdır. Binâ’en aleyh öğretici dini ve ahlaki konuların hep mesnevi şeklinde yazılmaları bu yüzdendir.

Çalışmamız olan *Manzûme-i Akâid* Türkçe bir akâid-nâmedir. Mesnevi nazım biçimiyle yazılan Türkçe akâid-nâmeler 17.yy.da yoğunlaşmakta ve bir edebî tür olarak edebiyat tarihimizdeki yerini bu dönemde belirginleştirmektedir. Bu yüzden akâid-nâmelerin özelliklerini bu dönem eserlerine göre şu şekilde belirleyebiliriz: (Karaca, 2012: 6)

Nazım biçimi mesnevidir. Kullanılan vezin genellikle aruzun mefâ’îlün mefâ’îlün fa’ülün kalıbıdır. Dili sade olup anlam sanatları bakımından zengin değildir. Bu özellikleri anlaşılabilirliklerini artırır. Hemen hepsi Sünnî İslam akâidini anlatmak ve özellikle medreselerde okunmak için yazılmıştır. Akâid metni olmaları sebebiyle Allah’ın sıfatları, rüyetullah, kabir azabı, cennet ve ceennem, kıyamet alametleri gibi akâid konularını işlemektedirler.

Akâid-nâme, tür olarak bizde yaygınlaşmamıştır; çünkü edebî türlerin müstakil olarak incelendiği eserlerde, akâid-nâmelerden bahsedilmemiştir. (Canım, 2010), (Kocakaplan, Aça, Gökalp, 2011) Bu da gösteriyor ki akâid-nâme türü daha çok çalışmalara ve araştırmalara gebedir.

Seyyidî

Seyyidî 17. yüzyıl şairlerindedir. Bu sebepten öncelikli olarak 17.yüzyılda yaşamış şairlerin özellikleri incelenmiştir. Bununla birlikte diğer tezkireler de araştırılmıştır. Elde edilen bilgiler şöyledir:

Tezkirelerde Seyyidî ismi geçmemektedir. Seyyid yahut Seydî isimleri mevcuttur. 17.yüzyılda yaşamış bir Seydî iki tane de Seyyid ismi geçmektedir. 16.yüzyıla ait tezkirelerde yaşadığı tarih belli olmayan iki Seydî adı geçmektedir. 18. yüzyılda yaşamış iki Seyyid adı geçmektedir.

Bunlar sırasıyla şöyledir: (İpekten, İsen, Toparlı, Okçu, Karabey, 1988: 440-442)

16.Yüzyıl Tezkirelerinde Seyyidî Adlı Şairler;

Seydî : Kuloğullarından, bölük halkındandır. Dülger-zâde Seydî Çelebi sanıyla tanındı. Kanûnî Sultan Süleyman'ın devri başlarında, elli yaşına varmadan öldü. Şiirleri sadedir.

Seydî : Hamit ilinde doğdu. İshak adlı birinin oğludur. Kara Seydî diye tanındı. Sahn müderrisi iken, Sultan Beyazid İstanbul kadılığına atadı. Sultan Beyazid'e Muton fethinde Arapça bir kaside sundu.Arapça, Farsça, Türkçe şiirleri vardır.

17.Yüzyıl Tezkirelerinde Seyyidî Adlı Şairler;

Seydî: (ö.1105/1693-94) Asıl adı Mehmet'tir. Nakibü'l- eşraf Es'ad-zâde Seyyit Mehmet Said'in yeğenidir. Müderrislik yaptı. "Câm-ı Gîtî- nümâ adlı bir eseri vardır.

Seyyid: (ö.1083/ 1672-73) Asıl adı Mehmet'tir. Saray hekimlerinde Şifâyî'nin oğludur. Atik Ali Paşa medresesinde müderris iken öldü. Tarih ve gazelleriyle tanındı.

Seyyid: (ö.1105/1693-94) Borlu'da doğdu. Asıl adı Hüseyin'dir. Nuri Abdülehad Efendi'den el aldı. Öğrenim gördü. Süleymâniye câmiinde şeyhlik yaptı.

18. ve 19. Yüzyıl Tezkirelerinde Seyyidî Adlı Şairler;

Seyyid: (ö.1146/ 1733-34) Asıl adı Mahmut Sadrettin'dir. Uşşâkî-zâde Abdullah Efendi'nin oğludur. Bundan dolayı Uşşâkî-zâde diye tanındı. Öğrenim gördükten sonra mülazım oldu. Müderrislik yaptı.

Seyyid: (ö.1189/1775-76) Asıl adı Ali'dir. Konya'da Ebubekir Efendi ve Mehmet Emin Efendi şeyhliğinde mesnevihan idi.

Bu bilgiler ışığında 17.yüzyıl şairlerine bir göz atalım. *Manzûme-i Akâid*'in istinsah olan nüshalarından AE.836 adlı eserde telif tarihi hicri 1095 olarak geçer. Ayrıca *Manzûme-i Akâid*'de hicri 1092 tarihi geçmektedir. Bu cihetten bakacak olursak şair miladi 1691 yılında hayattadır. Bu sebepten 17. yüzyılda yaşamış 1672-73 yıllarında vefat etmiş Seyyid adlı kişi olması mümkün değildir. Safâyî Tezkiresi'nde geçen iki isim kalır geriye. Bunlar aynı tarihte ölen (ö.1105/1693-94) asıl adı Mehmet olan Seydî ve asıl adı Hüseyin olan Seyyid'dir. Fakat bunlardan hangisi *Manzûme-i Akâid*'in müellifi olan Seyyidî'dir bilinmiyor. Ama Seyyidî'nin mahlasında şedde var yani Seydî olma

ihtimali az. Eserinde kırmızı ile yazdığı mahlası genel itibarıyla Seyyidi olmasına rağmen az da olsa Seyyid mahlasıyla da karşılaştığımız için asıl adı Hüseyin olan Seyyid olma ihtimali yüksektir.

Yapılan tüm incelemelere rağmen Seyyidi hakkında fazla bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu sebepten tez konumuz olan eserin farklı nüshaları yahut şairin farklı eserleri de incelenerek müellif hakkında genel bilgi toplanmaya çalışılmıştır.

Eserleri ışığında müellifin yaşının eseri yazdığı sıralarda kırkbeşe yaklaşmış olduğunu, Zeynep isimli bir kızının olduğunu ve kızının h.1082 yılında doğduğunu öğreniyoruz. O'nun yaşadığı devirdeki bazı bidatlerden şikâyet ettiği manzûmenin başında h.1092 tarihi yer alıyor. Yine şair, baba ve annesinin vefatına tarih düşmüştür. Annesinin h.1093 yılında Giritte vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Diğer tarih ve bilgiler de Seyyidi'nin 17.yy.'da yaşamış olduğunun delilidir. 17. Osmanlı Sultanlarından olan 4. Murad'a ettiği dua bu duruma örnek teşkil eder. Yine Seyyidi'nin diğer eserlerine baktığımızda bu yüzyılı içeren tarih ve bilgilere rastlarız. Örneğin, Seyyidi'nin Risâle-i Seyyidi adlı eserinin istinsah tarihi hicri 1102 miladi 1691'dir. Yine Mecmûa-i Eş'âr adlı eserinde Gevherî, , Nâbî, Âşık Ömer gibi 17. yüzyıl şairlerinin gazelleri bulunmaktadır.

Seyyidi nazma râgıb bir şair, ayrıca dini hususlara son derece önem veren bir âlim portresi çizer bize. Birçok konuda eserler vermiştir. Akâid, fıkıh, kelim, ahlak, edebiyat, dil-bilim gibi. Manzûme-i Akâid'de birçok yerde Arapça kelime ve tamlamalar geçer; bu sebepten Arapça'ya vâkıf olduğunu söyleyebiliriz. Eş'âr-ı Muhtelif adlı eserinin dili Arapça-Farsça-Türkçe olduğundan Farsça'ya da hâkim olduğundan bahsedilebilir.

Manzûme-i Akâid'de kendi ile ilgili ipuçları verir, bunlardan bazıları şöyledir: Seyyidi *Manzûme-i Akâid*'de yaşının kırkbeşe yaklaşmış olduğunu şöyle izah eder:

Kırkbeşe yaklaşdı sinnüñ n'olacaksın 'âkıbet
Haqq rızasın kıma elden öleceksin 'âkıbet (269)

Her ne deñlü nazm olundıysa anı cem' eyleyem
Tâ ki aña mücrimi nev'â Muhammed ümmeti (157)

Her ne denli nazm olunan şiir varsa onu topladım, bu vesileyle şiirleri naklettiğim

Muhammed ümmeti bu mücrimi ansın isterim, der. Yani amacı sanat yapmaktan çok nasihat vermek ve öğretici olmaktır. Yazdığı eserleri günahlarına kefarete ve af kapısı olarak görmektedir.

Manzûme-i Akâid adlı eserin yazarı olan Seyyidi'nin adı Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki künyesinde Seydi olarak geçmektedir. Bu dipnot tezkire araştırmalarında büyük önem arz etmektedir. Çünkü tezkirelerde (Kınalızade Hasan Çelebi- *Tezkiretü's-suarâ*, Mustafa Safâî Efendi- *Safâî Tezkiresi*,

Beyâni- *Tezkiretü's-suarâ*, Âşık Çelebi- *Meşâirü's-Suarâ* , Râmiz- *Âdâb-ı Zurafâsı*) sadece Seyyidî olarak değil Seydî olarak da tarama yapılmıştır.

Eserleri

- Dîvân
- Manzûme-i Akâid (Nazm-ı Fıkh-ı Ekber)
- Manzûme-i Fıkh-ı Keydâni
- Manzûme-i Terceme-i Nahv-ı Birgivî
- Esrâr-ı İşrâk
- Risâle-i Seyyidi
- Eş'âr

Manzûme-i Akâid

Seyyidî'nin Manzûme-i Akâid adlı eseri, İbn-i Şâbit Hâzret-i Nu' mân'ın (İmâm-ı Âzâm Ebû Hanîfe) *Fıkh-ı Ekber*'inin tercümesidir. Seyyidî Manzûme-i Akâid'in künyesinde bu hali arz etmiştir. Yer yer *Fıkh-ı Ekber*'in adını zikredip yazarını meth edip dua ile anmaktadır.

Hamd ile bed' idelim kim dağı bismi'llâh ile
Fıkh-ı Ekber nazmın ihvâne esâs ü 'itikâd (1)

Hüsn-i zannım diğlene hem oğuna efvâh ile
Bir müellefdür ki zîrâ ittifağı 'itimâd (2)

Fıkh-ı Ekber bir metin bî şüphe anuğ câmi'î
İbni Şâbit Hâzret-i Nu' mân dindi aña ad(3)

Oldı nazm-ı Fıkh-ı Ekber luğf-ı Hağğ ile tamâm
Cümle ihvân-ı şafâdan bir du' â ancağ merâm (109)

Bu bölümde *Fıkh-ı Ekber* ışığında *Manzûme-i Akâid*'i genel hatlarıyla ele alacağız. Öncelikli olarak *Fıkh-ı Ekber*'de geçen konu ve hususları inceleyelim:

Fıkh-ı Ekber (Yavuz: 1979), (Yörükân, 2001 : 219-241)

Tevhidin kökü, itikadın temeli olarak, her mükellefin, Allah'a meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, öldükten sonra dirilmenin olduğuna, kadere, hayrın ve şerrin Allah'tan olduğuna, hesaba, mizana, Cennet ve Cehenneme inandım, bunların hepsi hakır demesi vaciptir.

Allah teâlâ birdir. Birliği sayılan sayı bakımından değil, kendine eş, akran olmamak bakımındandır. Doğmamış, doğurmamış ve kendisine hiçbir eş olmamıştır. Yarattığı şeylerden hiçbirine benzemez. Yarattılanlardan hiçbir şey de O'na benzemez. Başlangıcı olmayan ezelden, sonu gelmeyen ebede zatî ve fiilî sıfatları ve isimleri ile daimdir. (Bu sıfatlar açıklanır.)

Kur'ân, mushaflarda yazılan, zihinlerde ezber edilen ve ağızlarda okunan ve Peygamber (s.a.v.)'e indirilmiş olan Allah'ın kelimidir. Kur'ân'ı bizim okumamız mahlûk, yazmamız mahlûk, anlayıp anlatmamız mahlûktur; Kur'ân ise mahlûk değildir. Allah kelamı gayr-ı mahlûk, mahlûklardan

diğerlerinin kelimaları ise mahlûktur, Kur'ân, Allah'ın kelimadır, içinde örnek olarak hikâye edilen kişilerin kelamı değildir.

Mûsâ aleyhi's-selam Allah'ın kelamını işitti. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de,"Allah Mûsâ'ya söz söyledi." buyrulmuştur.

Allah bir şeydir fakat eşya değil. "Şey'in manası, varlığının cisim, cevher, araz olmaksızın olmasıdır. O'nun yed'i vechi(eli, yüzü) ve nefsi vardır. Allah'ın Kur'an'da zikrettiği vech, yed ve neftsen her biri, onun keyfiyetsiz sıfatıdır. Allah'ın yed'inden maksat, kudreti veya nimetidir denilemez. Zira bu, kader ve itizâl ehlinin sözü olup Allah'ın sıfatını iptal etmektir. Ve lâkin Allah'ın yed'i, Allah'ın bilâkeyf bir sıfatıdır.

Allah eşyayı şeysiz(bir şeyden değil, evvelden sabit bir şey veya maddeden olmayarak) yarattı. Allah Âdem'in zürriyetini, onun neslinden çıkarıp hepsini akıl sahibi kılmış, onlarla hitaplaşarak onlara emir ve nehiyeler vermiş; onlar da Allah'ın rububiyetini ikrar etmişlerdir. İman ve küfür insanın kendi fiilidir. İnsanların hareket olsun, sükûn olsun bütün fiilleri hakikatte kendi kesbleridir. Bunların hâlikî ise Allah'tır.

Bütün peygamberler büyük ve küçük günahlardan, küfürden ve kötülükten münezzehtir. Bazen kendilerinden sürçme ve hatalar olmuştur. Peygamberlerin şefaât etmeleri haktır.

Dört halife ve diğer sahabeler hakkında bilgi verilir. Namaz kılmak ile ilgili hususlara değinilir. Kıyamet gününde amellerin terazi ile tartılacağı haktır. Cennet ve Cehennem bugün mahluklardır. Ebediyyen fânî olmayacaklardır. Hûriler ebediyen ölmeyecek, Allah'ın azabı veya sevabı hiçbir zaman fânî olmayacaktır.

Şeytan, mümin olan kimsenin imanını zorla giderir demek caiz değildir. Lakin kişi imanını kendisi terk ederse, bu suretle şeytan da ondan imanı selbeder, deriz.

Münker ve Nekir'in kabir sorusu haktır ve olacaktır. Kabirde ruhun cesede geri gelmesi ve kabrin bütün kâfirlere ve müminlerden asi olanların bazalarına azap vermesi, hak ve caizdir.

Peygamber ailesinden bahseder. Miraç hakkındaki haber haktır. Deccal'in Ye'cüc ve Me'cüc'ün çıkacağı, güneşin batıdan doğacağı ve İsa Peygamber'in gökten ineceği ve sair kıyamet alametleri hakkında sahih haberler varid olduğuna göre bunlar da sabit olur. Âlemlerin Rabbi olan Allah 'a hamd, Hz.Muhammed'e âl ve Ashabına, hepsine salât ve selâm olsun diyerek nihâyete erdirir.

Manzûme-i Akâid'in Künyesi

İncelediğimiz bu eserde yukarıda açıkladığımız *Fıkıh-ı Ekber* adlı eserin içerdiği konular nazm edilmiştir. *Manzûme-i Akâid* isimli çalışmamızı Süleymâniye Kütüphanesi'nden temin ettik. Kütüphanedeki künyesi şöyledir.

Eser Adı: *Manzûme-i Akâid ve Ahlak*

Yazar Adı: Seydî

Fiziksel Nitelik: 42yk, 19 st. ; 211x134, 144x82mm

Konu Başlığı: Kelam
Sınıflama 297.4
Demirbaş 00781
Bölümü: Hamidiye
Özellikler [Kitap][Elyazısı:Kağıt][Nesih:Türkçe]
SağlamaŞekli :Satın

Şairin adı bu nüshanın kütüphane kataloğunda yanlış geçmektedir. Şairin adı Seyyidi iken katolokta Seydi ismiyle anılır. Diğer hiçbir nüshada bu yanlışlık yapılmamıştır. Eski kaynaklarda bu eserle ilgili bilgiye ulaşamamıştır. Seyyidî'nin hayatı, eserleri ile ilgili bilgiler kısıtlıdır. Fakat eserin birçok farklı nüshası vardır. *Manzûme-i Akâid*'de hicri 1095 tarihini telif tarihi olarak görürüz. Başka bir nüshasında basın tarihi h.1100 (m.1689) yılları olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla atılan tarihler ve diğer ip uçları 17. yüzyılı işaret eder.

Manzûme-i Akâid'de gazel, muarabba gibi nazım şekilleri olsa da genel itibariyle mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır.

Manzûme-i Akâid'de birçok vezin kullanılmıştır. Bunlar “Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâ'ilün”, “Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün” ve “Mefâilün/ Mefâilün/ Feülün” dür. Bunlardan en çok kullanılanı “Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâ'ilün”dür. Bu vezinler mesnevîde kullanılan en yaygın vezinler arasındadır.

Manzûme-i Akâid'in Konuları

Seyyidî'nin Eser Hakkında Bilgi Vermesi

Manzûme-i Akâid klasik mesnevîlerde olduğu gibi tevhidle başlamaz. İlk olarak tercüme yapılan eserin asıl künyesinden bahsedilir. Gerçek müellifine vurgu yapılır. Yazar, özetle şöyle bir sıra izler; Hamd ile başlayalım der ve besmele çeker. Hüsn-i zannım hem okuna hem dinlene der. *Fıkh-ı Ekber*'in künyesinden bahseder. *Fıkh-ı Ekber*, içinde şüphe olmayan itikadı anlatan bir metindir. Müellifi Sabit oğlu Hz.Numan'dır, der. Bazı bozguncuların kötü zannı dolayısıyla bu eser ona ait değildir derler. Bu batıl sözü söyleyenleri hamlıkla suçlar. Bu eserin ekseri beyanı iman edilen şeyler üzerinedir. Aslı tevhid ve itikattır der.

Hamd ile bed' idelim kim dağı bismi'llâh ile
Fıkh-ı Ekber nazımın ihvâne esâs ü 'itikâd (1)

Tevhid

Bu bölümde Allah'ın birliğinden O'na iman etmenin vacip olduğundan, iman esaslarından bahseder, Amentü Duasını tercüme eder. Allah'a, resûlüne, meleklerle, kitaplara, ölümden sonra tekrar dirilmeye, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine iman etme hususlarına değinir. Allah'ın birliğine bir de İhlas Sûresi'nin ilk ayetiyle nazar eder.” *“Kul hüva'l-lâhü ehad”* der. Allah'ın tüm isim ve sıfatlarına vurgu yapar. Onu her cihetten tasvir etmeye gayret gösterir.

Seyyidî *Manzûme-i Akâid*'de Allah'ın zâtî ve subûtî sıfatlarını açıklar. Bu açıklamaları ayetlerle destekler. Allah'ı (c.c.) her cihetten izaha çalışır. O'nu

anlatırken yer yer kendine ve mü'min kardeşlerine dua eder. O'ndan yardım ister.

Fâ' il Allâh'dur faḫaḫ fi'li şıfatdur fi'l- ezel
Ġayri maḫlûḫdur velî mef'ûl maḫlûḫ aḫla gel (14)

Münâcât

Bu bölümde ölüm, kabir azabı, ahiret günü, cennet, cennet ehli, ibadet ü taat, zalimlerin ve günahkarların hali işlenir. Konuya ayetlerle örnek verir. Bu cihetle yazar Allah'dan yardım ister. Onun hidayet vermesini ister. Cennetteki hurilerden, orada ebedi hayat olmasından orada sevabın olmadığından bahsedip diğer bir yandan öldükten sonra Münker ve Nekir'in sorgusundan, kabir azabına sonra hesap gününe, şeytanın imanı alma hevesine, cisme ruhun gelmesine, bu vecihle nefse uymamak gerektiğine değinir. Âlemin şerefi olan Hz. Muhammed'in(a.s) ailesinden; amcası Ebu Talib, çocukları Kâsım, Tâhir, İbrâhîm Ümmi Gülsûm, Fâtıma, Zeynep, Ruḫiye'den bahseder. Der ki Allah bize yardım etsin cümlesini görelim ikrar ve tasdik ile kabre girelim. *Nazm-ı Fıkh-ı Ekber* Allah'ın lütfu ile tamamlandı. Cümle saf olan kardeşlerimden bir dua isterim der ve o dua eder.

Kâsım ü Tâhir ü İbrâhîm ebnâi'r-Resûl
Ümmi Gülsûm Fâtıma Zeynep Ruḫiye li'r-Resûl(101)
Ḥaḫḫ te'âlâ ide tevfiḫ cümlesini göreyiz
Öleyiz ikrâr-ı taşdiḫ ile ḫabre gireyiz(102)

Kelam

Klasik mesnevi tertibinde tevhidden sonra münacat gelir. Fakat *Manzûme'i Akâid*'de münacattan önce kelam ile ilgili bilgi verilir. Allah'ın kelamı olan Hz. Kur'an'dan bahsedilir. Onun hak kelamı olduğuna değinilir. Kur'an'ın hem okunup hem yazıldığından bahseder. Haklı ve haksızı ayırıp hak ve adalet üzere hükmettiğini, dolayısıyla Furkan olduğunu dile getirir. Allah'ın kelam sıfatını açıklar. Bir de kader konusuna değinir. Hiçbir şeyin Allah'ın iradesi dışında gerçekleşmeyeceğinden, Allah'ın kelamına ihtilaf edilmeyeceğinden bahseder. Özellikle kader ve iman hususuna değinir. Bu kaderin tecelli etmesinde de nefse keder yoktur, der.

Daḫı Ḳur'ân-ı 'azîm Ḥaḫḫ'uñ kelâmıdır ne'am
Oḫunur dilde yazılır fi'l-meşâḫif bi'l-ḫalem (16)

Na'at

Bu kısımda Hz. Muhammed (s.a.v.)'den bahseder. Öncelikli olarak tüm nebilerin büyük ve küçük günahlardan münezzeḫ olduğunu ve onların sadece yanılabilirliklerini ifade eder. Lakin Hz. Muhammed'in kullukta eşsiz olduğunu göz açıp kapayıncaya kadar bile Allah'a şirk koşmadığını vurgular. Bu sözü tercüme yaptığı eserin aslından alır. Fıkh-ı Ekber'de de şöyle geçmektedir. "Bütün peygamberler gerek peygamberliklerinden önce, gerekse peygamberliklerinden sonra hiçbir şekilde büyük günah işlememişlerdir. Ancak, bazı peygamberler hata yoluyla, unutmak veya daha iyiyi terk etmek sûretiyle bizim bildiğimiz şeklin dışında "zelle" denen bazı hatalar işlemişlerdir.

Muhammed şalli Yâ Rabbi velâ yuḥşâ durur ḥoş-nâm
‘Ubûdiyyette bî-hem-tâ daḥî lem ya‘bûdü’l-eşnâm (49)

Dört Halifeye Övgü

Hiz. Ebû Bekir’in fazilet sahibi, Hiz. Muhammed’i tasdik etmesi hasebiyle de sıddîk ismine mazhar olmasından bahsedilir. İkinci olarak Hiz. Ömer’in nâmının zındıkların katili olduğuna değinir. Bunlardan sonra Hiz. Osman’ın Hiz. Peygamberin iki kızının da zevci olma hasebiyle zi’n-nûreyn ismine layık olduğundan bahseder. Hiz. Ali’nin Aliyye’l-Mürteza isminden bahsedilir.

Bulardan sonra zî’n-nûreyndür efdal Hazret-i ‘Oşmân
‘Aliyye’l- murtaza şoñî mu‘ayyen cümleye rıdvân (52)

Sünnet Ehli ve Cemaati İnanç

Burada cevaz verildiği üzere namaz kılmanın gerekliliği, bir mü’mine günahın zarar vermez denilemeyeceğini, bir kişi fasık olmadıkça zeval bulmayacağını, eğer bir kişi imân ile fâsid olmadan dünyadan göçerse o kişi ebedi nârdan münezzehtir. Allah onlara yardım etsin, der. Ve ibadetlerin kabûlü ve isyanın affı yalnız Allah’ın elindedir, bundan emin olma, der. Her zerrenin hali ibadettir eğer uygun yaşarsa, Allah onu zayi etmez der. Eğer düşmanın şerrinden korunmuş olarak göçerse kişi bu inanç Numan’ın mezhebidir. Ondan gayri olan sevdalardan geç, der. Kötü huylardan bahseder. Bunlar riya, gurur, arsızlıktır ki bu huyları Deccâl Fir‘avn ve İblîs gibi varlıklarla ilişkilendirir.

Terâvîḥ u mesh u sünnet cevâz üzere namâz kılmak
Verâ’i birri fâcirde ehemdür her birin bilmek(55)

Allah’ın Ezeli Sıfati, İman, İbadet Hususları

Allah’ın varlığının ezeli olması, O’nun yaratılardan önce de rızık veren olarak var olduğunu dile getirir. Mü’mini tarifler mü’min kişinin cehaleti terk etmesi gerektiğini, dinin varlığıyla yücelmesini, mü’min olabilmek için ikrar ve tasdik edilmesi gerektiğini, kul hakkının ibadetle ödenemeyeceğini ancak ibadetin de emir telakki edilmesi gerektiğini, bu özelliklere sahip bir mü’minin gözlerinde cennet görüleceği teşbihini yapmıştır. Mü’minin ümit ile korku arasında olabilmemesinin bir marifet olduğunu, Allah’ın kula verdiği sevabında onun fazlından olduğunu ve yine affının da fazlından ileri geldiğini vurgular.

Ḥalkdan evvel ḥâlîḳ ol ḥaḳ rızıkdan evvel râzîḳ ol
Emr-i dînde ihtimâm it cehli terk it fâyîḳ ol (68)

Görelere cennetden Allah’ı göz ile mü’minûn
Yok durur teşbîh keyfiyyet mesâfe mü’minûn(69)

Namaz

Hamd et Allah’a ve namaz kıl der. Namazın farz, vacip, sünnet ve müstehaplarını anlatır. Ve onları derde derman olarak niteler. Edebin gerekliliğini söyler. Mübahı anlatır, gayri meşru olanın esası mekruh ve haramdır der. Namazı kısaca anlatmak için bu nazmı beyan ettik der. Namazı

terk etmenin ne anlama geldiğini izah edip uyarır. Buna ashap ve tabi'în'den örnekler verir.

Bâ'îs-i la' net olur yetmiş eve bir bî-namâz
Dost olub sâkit olanda var durur şeksiz nifâk (769)

Sebeb-i Telif

Seyyidî bu eseri sanat yapmaktan ziyâde Müslüman kardeşlerine faydalı olabilmek amacıyla yaptığını söyler. Eserde gerçek müslümanın sahip olması gereken ahlaki unsurlara, yapması gereken ibadet ve dini hususlara yer verir. Amacı bilgilendirmek ve iyileştirmektir. Bazen azabı anlatarak insanı terbiye etmeye çalışır bazen de tefekküre çağırır. Farklı yöntemlerle hep aynı yere gelir. Faniyiz, öleceğiz madem öyle ahrete hazırlıklı olmalıyız, kendimizi daima burada yaşayacakmış gibi kandırmayıp öbür âleme hazırlık yapmalıyız, der.

Eserin manzum olmasını kolay akılda kalmasına, nazma gönül vermesine dini inanışları böyle daha iyi aktaracağına inanmasına bağlar. Eserin tüm diğer nüshaları da manzum haldedir. *Manzûme-i Akâid*'de yer yer nesirli bölümlerde vardır. Bunlar ya hadis tercümesi yahut izahıdır ya da huyların tasviridir. Nesirle izah edilen hadislerin bir de nazımla anlatılmış ayrı bölümleri de vardır. Yine tek tek nesirle tasvir edilen onlarca huy ile ilgili nazım bölümleri de mevcuttur.

Her ne deñlü nazm olundıysa anı cem' eyleyem
Tâki aña mücrîmi nev' -i Muḥammed ümmeti (157)

Her ne denli nazm olunan şiir varsa onu topladım, bu vesileyle şiirleri naklettiğim Muhammed ümmeti bu mücrimi ansın isterim, der.

Ahlak İle İlgili Hususlar

Makam, şehvet ve mal düşkünlüğü, cimriliğe sebep olur. Bunları terk et o sana ilaç olur. Hakk'a dayan ki o kulunu aç koymaz korkma, der. Nemrud'a bile dünya kalmadı sana mı kalacak der.

Aşağıdaki beytin 2. mısraında ince bir hiciv de vardır.

Ṭoğrı sözden gam çekenler muḳtedâsı enbiyâ
Eğri sözle zevḳ idenler 'aşrumızda evliyâ (270)

Bu beyitteki gibi buhl-israf-hased dışındaki huyları ve ahlaki davranışları da yorumlar.

Parmağını yalayub döküleni devşürmede
İḥtirâz olur serefden ḥayra vâsıl mâide (283)

Parmağını yalayıp döküleni alan kişi, sakınır israftan ve bu sayede o sofraya hayra vasıl olur. Bu düşünce doğrultusunda israfı açıklar.

Nazar

Bu bölümde iyi bakmanın önemine vurgu yapar.

'Ayn-i taḥḳîr ile bakmuḳdur fakire it ḥicâb
Ma'siyyetle münkerâte bakma bulursuñ 'iḳâb (423)

Fakire hor bakmaktan sakın, haram olan şeylere itaatsizlik yaparsan azâba gark olursun der. Kimseye küçümseyerek bakma, der. Hak nasıl istiyorsa öyle ol gözün aç diye ikazda bulunur.

A'zâ

Kişinin göz, kalp, dil, kulak, el, ayak gibi azalarının nasıl kullanması gerektiği ve azalarla alakalı açıklamaları içerir. Nefse uymamanın gerektiğini, ahlakın önemini anlatır. Azalarla yapılan günahlarla ilgili izahlarda bulunur.

Mekân-ı eşrefe girmek şol ile çıkma sağ ile

Geye huff ü ni'âlin şol ile çıkara sağ ile (485)

Yüce makama girerken ve ayakkabını giyerken sağ ayağını kullan der. Bu cihetle de ayak azasının nasıl kullanılacağı açıklanır.

Yemek Âdâbı

Bu bölümde yemek yemenin âdâbı, farzları, sünnetleri, müstehapları, mekruhları, devası tek tek anlatılır. Özetleyecek olursak; öncelikle helal ye ve kısmetine razı ol, elini yıka, sağ dizini büküp otur, besmeleyle başla ve hamd ile bitir. Yemeğini kendi önünden ye. Yemeği zayi etmeden Allah'ın vermiş olduğu nimeti israf etmeden ye. Bunun dışında çok yeme yerken yemeğe üfleme ve bunun gibi öğütlerde bulunur.

Evvelen yiye helâlden râzı ola kısmete

Ni'meti bile Hudâ'dan sa'y ide hem 'işmete (650)

Oturma Âdâbı

Seyyidî oturma ile ilgili izahlarda bulunur. Aşağıdaki beyit onlara örnek teşkil eder. "Allah'ın razı olmadığı bir şey yoksa davette otur, hem Allah'ın haram kıldığı şeyleri işlemekten men et!" Bu bâbta benzeri açıklamalar mevcuttur.

Ku'ûd ide o da'vetden yoğiken anda bir münker

Dağı emr ile ma'rûfdan ve hem nehy-i 'ani'l-münker (488)

Mü'min'in Yapması Gereken Fiiller

Bu bölümde gusül abdestinden zekâta, el yıkamaktan, tırnak yemeye, temizlenmesi gereken tüylere kadar öğütler verilmekte ciddi hususlara değinilmektedir.

Yumadan yatmak elin 'işyân-ı memlûk mâlike

Beñzemek er 'avrata 'avrat ere pek hâlike (508)

Mü'min yatmadan elini yıkamalıdır. Kadının erkeğe, erkeğin kadına benzemesi nefse tâbi olmasının göstergesidir. Bunun aksi olmamalıdır. Bu ve benzeri örnekler mevcuttur.

Allah'ın ve Tüm Canlıların Hakları

Seyyidî Allah'ın hakları ibadettir der. Namaz, zekat, oruç, fitre gibi bedenle yapılan fiili ibadetler ve kalpte olan manevi duygular buna örnek teşkil eder. . İftira, gasp, vurma gibi fiillerse mahluk hakkına girer.

Haqq-ı Mevlâ ol namazdur terk ide kaç'an anı

Yâhû ta' dilsiz edâ ide kıla zâyî' anı (515)

Kabir- Ölüm

Seyyidî insan kabrinin dilinden insana seslenir ve çağırır. Feryad ile der ki; Benim yerim karanlık bir zulmet evidir. Eğer Kur'an okur, salevat getirir,

Kur'an üzere amel edersen nur olur sana yerim. Bu doğrultuda insanın sarsılıp kendini toplamasına vesile olacak kabir hitabına yer verilir.

Ölüm haqdur ölüm haqdur ölüm haq
Di tevbe zulme lütf eyle öliñcek (633)

Hudâ havfi çıka kalbinden anuñ
Varur mı yanına ' âqil o nânuñ (638)

Huşûşa gire kalbe nân-ı fâsid
Ola pes cümle a' zâ anda fâsid (639)

Bir kişinin kalbinden Allah korkusu çıkarsa akli da sağlim kalamaz.

Hem kişinin kalbi bozulursa tüm azaları bozulur.

Fakirlik Sebepleri

Günahtan kaç, yalan söyleme, çok uyuma, ilmini boşa harcama, cünüp halindeyken ve yan yatariken yemek yeme, soğan sarımsak yakma. Daha pek çok nasihat içerir.

Evvelen cümle günâhdan kaçça hem kızb itmeye
Çok uyumağla şabâh vaktin verâye atmaya (665)

Cahil Kişiyeye ve Nefse Hitap

Bu bölümde insana ölüm hakikati ayrıntılarıyla anlatılır. Bedenin ruhsuz yatırılır. Seni bir beyaz beze sararlar, tabuta koyarlar diyerek anlatır; sonraki hale hazır olmayı öğütler. Ölüm fikrini tamamen yerleştirmeye ve insanı düşündürmeye çalışır. Bu hak öğüdünü anlayanı cehaletten kurtulmuş olan biri gibi görür.

Uyan bu hâb-ı gafletden ecel bir emr-i tahkîki
Cehâletden 'udül eyle 'ulûma sa'y it ölüm var (684)

Vaziyetler

Haller amellerden bahsolunur. Aşağıdaki örnek gibi Sorsan her köşede binlerce veli vardır fakat nice zamandır namaz kılmaz hem tahâret bile bilmez. Bunun gibi rüşvet alana ve birçok hal ve fiile değinir.

Şorsan var mıdur şimdi velî her köşede biñ biñ
Namâz kılmaz dağı bilmez tahâret nicedür evkât (785)

Hz. İbrâhîm Bin Edhem'in Altı Nasihati

Burada bir hikâye anlatılır. Biri, Hz. İbrâhîm'e misafir olur ve ondan manasız korkuları için nasihat ister. Bu hikâye cihetiyle Seyyidî nasihat eder.

Çok uyuma çok yime zâlimle şöbet eyleme
Kızb ü gıybet itme aslâ nâsa da çok söyleme (588)

Çok uyumağ didiler ref' ide kalbden rikqati
Çok yemek mani' kıyâma gicelerde müddeti (591)

Şoĥbet-i zâlim viriserdür ĥalel dîne hemân
Kizb ü ĥiybet ‘ âdet idenden çıkar dindi î mân (592)

Mezhepler

Mezheplerle ilgili yapılan araştırmada birkaç kaynaĥa başvurulmuştur. (Kollektif, 2010: 21-46), (Karagöz, 2007: 441-443), (Şentürk, Yazıcı, 1999: 18-21), (Karaca, 2012: 128-134) Bu kaynaklara ek olarak Manzûme-i Akâid’de geçen mezhepler şoyledir: Şâfi, Mâlikî, Ĥanbelî, Nu‘ man’ın mezhebi(Hanefî), Ehl-i sünnet ve’l-cemâ‘ at, Seyfiyye ve Zâhriyye , Şuvfiyye, Selef, Sa‘ dî, Hâşimi Cebiriyye, Kaderiyye vb.

Fıkıĥ mezheplerinin başında; Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî gelir. Bunlar “Amelde Mezhepler “ bařlıĥı altında işlenir. Manzûme-i Akâid’de amelde mezhepler daha geniş yer tutmaktadır. Mezhepler tanıtılır ve kiminle anıldıĥına işaret edilir. Özellikle de *Fıkıĥ-ı Ekber* Tercümesi olması hasebiyle İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin adı daha çok zikredilir. Bununla birlikte Ehl-i sünnet ve’l-cemâ‘ at inancını över.

Eger ĥıfz u ĥirâsetle göçerse şerr-i ‘ adâdan

Budur Nu‘ mân için mezheb geç imdi ĥayri sevdâdan (61)

Nu‘ man’ın mezhebinden bahsedilir. **Hanefî mezhebinin kurucusu İmâm-ı Âzam’ın asıl adı** Nu‘ man b. Sabit’tir. Dolayısıyla hanefî mezhebinden bahsedilir.

Dirseñiz ey ehl-i sünnet ve’l-cemâ‘ at bî-riyâ

Buĥzu fi’l-lâh idelüm fâsıkla ger şeyĥ u şâb (880)

Yukarıdaki beyitte Ehl-i sünnet ve’l-cemâ‘ at mezhebi vardır. Ehl-i Sünnetin reisi İmâm-ı Âzam’dır.

Tövbe

Tövbe konusunu bütün eserde bulmak mümkündür. Zaten eseri kaleme alışını Seyyidî inanışı sebebiyle olduĥunu açıklar. Bu inanış ehl-i sünnet ve’l-cemaat inancıdır. Dini hassasiyetlerini Müslüman kardeşleriyle paylaşıp tevbe istiĥfâr getirmek dileĥini anlatır. Bu doĥrultuda *Fıkıĥ-ı Ekber* adlı akâid konulu eseri tercüme eder. Tövbe konulu beyitlerden bir örnekle

Tevbe istiĥfâr imiř ancak ‘ ilâcı bunlaruñ

Bizde tevbe ĥande artdı ĥün-be-ĥün işrârımız (923)

Nikah

Seyyidî eserinde nikah konusuna da temas eder. Bu bölümde nikahın gerekliliĥi, boşamanın izahı, nikahlanacaĥın kişide aranan vasıflar gibi bir çok hususa değinir.

Zevc-i evvel zevc-i şânî ĥulle olan ĥatun için

Şart ile olsa nikâĥ şartsız gerekdir ehl-i ĥâl (904)

İmam Gazâlî'nin "Nasihatü'l- Mülûk" Adlı Kitabından; "Kadınlar Hakkında On Sıfatın Açıklaması"

Kadında olmaması gereken huy ve hâlin olması halinde bu durum ağır teşbihlerle eleştirilir. Bu bölümde kadının kötü huyları maymuna, katıra, akrebe ve benzeri hayvanlara teşbih edilerek eleştirilir.

Kelbe beñzer görse ni' met biyerde yaltaqlanur

Görse ni' met urar hem şavtın eyler imtidâm (847)

Köpeğe benzetilir, bir nimet görse oraya kendini küçülterek riyakârlıkla kendini beğendirmeye çalışır.

Taşavvuf

Tasavvuf konusuna geniş bir yer veren Seyyidî, bu bölümde tasavvuf hakkında söylenelere cevap verirken tasavvufa şöyle derler fakat o böyledir diyerek geniş açıklamalar yapar. Bununla birlikte tasavvufun mâhiyetini, özelliğini ne denli önemli olduğunu anlatır.

Taşavvuf mâsivâyı terke dirler

Üzülmez hem kırılmaz ürke dirler (956)

Tasavvuf Allah'dan gayrısını terk etmeye derler. Ne üzülür ne kırılır tasavvuf ehli.

Dua

Bu bölümde önce kendi halini arz eder Allah'tan yardım diler, Müslüman kardeşleri için ve kendi nefsi için Allah'a yalvarır O'ndan kurtuluş bekler.

Mañve yüz tıtdı bu ' âlem kalmadı hiç tãkatim

Sen taħammüller müyesser eyle Yâ Rabbi meded (698)

İkinci mısra tüm bölümde ısrarla tekrarlanır.

Zâlimleri, hak yiyenleri, küfür ehlini Allah'a şikâyet eder. O'ndan meded bekler; yalvarır.

Manzûme-i Akâid'de Geçen Özel İsimler

Peygamberler

Âdem, İdrîs, Mûsâ, İbrâhîm, İshâk, Yûsuf, Eyûp, Nûh, Hûd, Lût, İsmâ'îl, Yağûp, Hârûn, Yûnus, İlyâs, Süleymân, Dâvud, Yağyâ, Zü'l-kif, Zekeriyâ, Şu'ayb, 'İsâ, Zü'l-ķarneyn, 'Uzeyr, Loķmân, Muħammed.

Ki evvel Ĥazreti Âdem dağı İdrîs ile Mûsâ

Budur bil târ u mâr iden ' adûnuñ siħr u igvâsın (529)

Dağı İbrâhîm İshâk ve hem Yûsuf ile Eyyûb

Buları medħ ider Ĥallâķ ĥûşûşa şâlih esmâsın (530)

Birisi Nûh Hûd Lût dağı İsmâ'îl ü Yağķûb

Ki Hârûn ile Yûnus hem dağı bil ' Abd ü İlyâs (531)

Süleymân Hazreti Dâvud Yahyâ ile diñlede
Kıyametde ‘ ibâdine anuñ şavt-ı hasnâsın(532)

Yese‘ Zü’l kifle Zekerıyyâ Şu‘ ayb Hazreti ‘ İsâ
Muhammed şalli Yâ Rabbi tamâm bir ittifâkısın (533)

Dinlemiş dağı Zü’l-karneyn ‘ Uzeyr ile dağı Loqmân
Bize taşdıki lâzımdur budur ta‘ rîf-i Eslâfuñ (534)

Hz. Muhammed(s.a.v)

Eserde adı en çok zikredilen peygamber Hz.Muhammed(s.a.v)’dir. Ayrıca Muhammed ümmeti gibi tabilerle de zikredilir. En çok adı geçen özel isimdir. Duada na’tda ve birçok yerde sıklıkla O’nun anıldığı tesbit edilmiştir. O’nun anıldığı onlarca beyitten bir tanesi aşağıda örnek olarak gösterilmiştir.

Muhammed şalli Yâ Rabbi velâ yohşa durur hoş-nâm
‘ Ubüdiyyetde bî-hem-tâ dağı lem ya‘ büdü’l-eşnâm (49)

Manzûme-i Akâid’de geçen Hz.Muhammed’in ailesinden olan isimler şunlardır: Ebu Tâlib, ‘ Abbâs, Ümmi Gülşûm, Fâtıma, Zeynep, Rukiye, Kâsım, İbrâhîm.

Ebû Tâlib, Abdü’l Menâf b. Abdü’l Muttalib’dir. Künyesi Ebû Talib’dir. Hz. Ali’nin babası, Peygamberimizin de amcasıdır.(Pala, 2004: 132)

Hz. Peygamber’in amcası olan ‘ Abbâs bin Abdülmutalib Bedir Savaşında esir düştükten sonra Müslüman oldu. Hicri 32. senesinde seksen sekiz yaşındayken vefat etti.

Ümmi Gülşûm, Zeynep, Rukiye Fâtıma Hz. Muhammed(s.a.v)’in kızlarıdır. Hz.Fâtıma Hz.Hatice’nin kızı olup dört kızın en küçüğüdür. Peygamberimizin soyu onda devam etmiştir. Zehrâ lakabıyla anılır. (Pala, 2004: 149)

‘ Amm-i Ahmed Ebu Tâlib dindi mâtâ kâfire
Hıfz ide Hâllâk-ı ‘ âlem olmadan kul kâfire (100)

Kâsım ü Tâhir ü İbrâhîm ebnâi’r-Resûl
Ümmi Gülşûm Fâtıma Zeynep Rukiye li’r-Resûl (101)

Sahabeler

Ebû Bekir, ‘ Ömer, ‘ Osmân, ‘ Aliyye’l- murtazâ, İbn ‘ Ömer, Bilâl, Ebu Sü‘ ayd, Enes, Vehbi bin Verdîn, Muşşâb, Tâhir, ‘ Abbâs Me‘ âzibni Cebel, İbn-i Hattâb Hureyre, Ahmed, ‘ Abdü raqmân Sa‘ d Ebu’ d-derdâ, ‘ Abdu’llâh Dâvûd u Zekî, Muhammed İbn-i Fazl, Vekî a.

Bir örnek verecek olursak;
Vekî‘ a geldi bir kişi didi kim
Unuduram işitdigüm kelâmı (655)

Didi gel kendüni hıfz it günâhdan

Ki her dem sen seni eyle melâmi (656)

Vekî' a'nın hutbesinden bahsolunan ve bu beyitlerle başlayan bölüm nasihatler silsilesi ile devam eder.

Âlimler

İbn-i Şâbit Hâzret-i Nu' mân, İbrâhîm bin Edhem, İmâm Gazâlî, Aḫmed bin Ḥanbel, Cündî, Kuşeyrî, Sa' dî, Sehl.

İbn-i Şâbit Hâzret-i Nu' mân (İmâm-ı Âzâm Ebû Hanîfe) (Komisyon, 1984: 135- 160)

İslâm âleminde Eshâb-ı kirâmdan sonra yetişen büyük âlimlerin en başta gelenlerinden. Ehl-i sünnetin revidir. Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezheb imamlarından birincisi ve Hanefî mezhebinin imamıdır. İsmi, Nu' mân bin Sâbit bin Zûta el-Kûfî'dir. 80 (m. 699) senesinde Kûfe'de doğdu. 150 (m. 767)'de yetmiş yaşında iken Bağdât'da şehîd edildi. Lakabı İmâm-ı a'zam, Künyesi Ebû Hanîfe'dir. "Ebû" baba demektir. "Hanîf" doğru inanan, İslâmiyete sarılan kimse demektir. Ebû Hanîfe hakiki müslümanların babası, ya'nî imâmı demektir. İmâm-ı a'zâmın Hanîfe isminde bir kızı yoktu. Babasının adı, Sâbit'dir. Acemistan'ın (İran'ın) ileri gelenlerinden bir zâtın soyundan olup, Fârisoğullarındandır. Dedesi Zûta, İslâm dinini kabul etmiş ve Hz. Ali'ye ikrâmda bulunmuştur. İlim sahibi, sâlih ve kıymetli bir zât olan babası Sâbit, Hz. Ali ile görüşmüş, kendisi ve zürriyeti için duâsını almıştır. İmâm-ı a'zam, Kûfe'de doğup büyüdü ve orada yetişti. Ailesinden çok üstün bir terbiye ve din bilgisi aldı. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi ve Arapçanın o zaman tasnif edilmekte olan sarf, nahiv, şiir ve edebiyatını öğrendi.

Eserleri

1. *Risâle-i Redd-i Havarîç ve Redd-i Kaderiye*: İmâm-ı a'zâmın usûl-i dinde ilk yazdığı eserdir.
2. *E'l-Fıkhü'l-Ekber*: Akâide dâirdir. Bu eserin bir çok şerhi yapılmış olup başlıcaları şunlardır: (El- Kavll-fasl), Muhyiddin bin Behâeddin tarafından yapılan şerhidir. Bu kitap Hakikat Kitabevi tarafından ofset yoluyla basılmıştır. (Şerh-i Fıkhü'l-Ekber), (Şerh-i Fıkhü'l-Ekber li-ebil münteha), (Ikdu'l-Cevher Nazm-ı Nesr-i Fıkhü'l-Ekber), (Nazm-ı Fıkhü'l-Ekber), (El-İrşâd), (Şerh-i Fıkhü'l-Ekber), gibi çeşitli şerhleri vardır. Fıkhü'l-Ekber'i en eski nüshaları; İmâm-ı Mâturidî'nin kendi şerhine esas olarak aldığı nüsha, İmâm-ı Eş'arî'nin (El-İbâne) adlı eserine asıl olarak aldığı ve İmâm-ı a'zâmın talebesi Ebû Mûti'nin ondan kendi el yazmasıyla rivâyet ettiği nüsha olmak üzere, üç tanedir.
3. *El-Fıkhü'l-Ebsat*: İmâm-ı a'zam bu eserinde isti tâ'at (insan gücü) hayır ve şer, kaza ve kader meselelerini açıklamaktadır.
4. *Er-Risâle Osman-ı Bustî'ye*: Bu eserde îmân, küfr, irca ve va'îd mes'elelerini açıklamaktadır.
5. *Kitâbü'l-Âlim vel-Müteallim*: Bu eserde muhtelif mes'eleler hakkında Ehl-i sünnet i'tikâdını bildirmek için tertiplenmiş soru ve cevapları vardır.

6. *Vasiyyet- Nûkurrû*: Bu eserde Ehl-i sünnet vel-cemâatin hususiyetleri anlatılmakta, akâid ve farzların hudutlarını açıklamaktadır. Bu vasiyyetden başka oğlu Hammâd'a ve talebesi Ebû Yûsuf'a yaptığı vasiyyet olmak üzere onbeş kadar vasiyetnâmesi vardır.

7. *Kasîde-i Nu'mâniyye*

8. *Ma'rifetu'l-Mezâhib*

9. *El-Asl*

10. *El-Müsnedü'l-Îmâm-ı a'zam li Ebî Hanîfe*

Fıkh-ı ekber bir metin bî-şüphe anuñ câmi'î

İbni Şâbit Hâzreti Nu' mân dindi aña ad(3)

Seyyidî'nin yazmış olduğu *Manzûme-i Akâid* adlı eser İmâm-ı Azâm'ın *Fıkh-ı Ekber* adlı eserinin tercümesidir. Bu sebepten Seyyidî eser hakkında bilgi verirken asıl müellifi ve tercüme yapılan aslı eseri tanıtır.

Sehl

Evliyanın büyüklerinden Künyesi Ebû Muhammed'dir. 200 (m. 815)'de doğdu. Dayısı Muhammed bin Süvâr'ın sohbetlerinde yetişti. Hacca gidince orada Zünnûn-i Mısırî'yi gördü ve ona talebe oldu. Tasavvuf ehlinin büyüklerinden ve müctehidlerinden olup, zamanının sultânı, hakîkatin delîli idi. Az yemek, az uyumak, çok ibâdet yapmak, riyâzet ve kerâmette eşi yoktu. 283 (m. 896)'de Basra'da vefât etti. Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'dir. Eseri de et-Tefsîr'dir. (Komisyon, C.3. 1984: 219)

Taşavvuf 'ilminüñ diñle uşûlin

Yedidür didi Sehl iste vuşûlin (967)

Eserler

Kurân-ı Kerîm, Fıkh-ı Ekber, Terceme-i Tarîkat- i Muḥammediye, Tarîkat Birgivî, Ḥamza-nâme, Câmi', Nasîhatü'l- Mülûk.

Câmi' u'l-fetvâ ve seyfiyye ve zahriyye ziyâ

Ravza teysîr-i leṭâyif zübde tavzîḥ keşf-i eb (871)

Hadis ilminde Câmi, konularına göre hadisleri toplayan eserlere denir. Buhârî ve Müslim'in el-Câmiu's- Sahîh adlı eserleri camîlerin en meşhur iki örneğidir. (Karagöz, 2007: 82)

Diğer Özel İsimler

Eserde çeşitli sebeplerle geçen diğer isimler şunlardır: Mehdî, Deccâl, Ye'cûc, Me'cûc, Levḥ-i maḥfûz, Münker, Nekîr, Şeytân (İblîs), Cibrîl, Nemrûd, Fir'avn.

Hâl-i ümmet ne olacak feryâdın itmez bir kişi

Hâzreti Mehdî'ye kaldı el'âmân el'emân (574)

Ümmetin halini kurtarmak Hz. Mehdî'ye kaldığını söyleyip bu vahim durumun tasvirini yapar.

Mekanlar

Anaṭoli, Rûm, İrân, İstanbul, Mekke, Medîne.

Bahsolunan şehirlerin mukaddes bir ev olduklarına değinilir. Her birinde Allah'ın izniyle nasihatler vardır, der.

Anaṭolı u Rûm ili yıkıldı cümlesi birden
Cihân küfr ile yıkılmaz yıkılır zulm ile şerden (692)
Şair, İstanbul’u hem bedenen hem ruhen tasvir eder. Bugünkü halinden
yakınır, âh u zâr eder.

SONUÇ

Bu çalışmada 17. yüzyılda yaşamış olan Seyyidî’nin *Manzûme-i Akâid*’i incelenerek muhtevası tanıtılmaya çalışılmıştır. Tam olarak kimliği tesbit edilemeyen Seyyidî’nin kaleme aldığı eserlerinden müderris olduğu fikri ortaya çıkar. Eserleriyle insanlara faydalı olmayı amaçladığını dile getiren Seyyidî şiire duyduğu ilgi nedeniyle İmâm-ı Âzâm’ın *Fıkh-ı Ekber*’ini nazm ederek tercüme ettiği saptanmıştır. Bu eserde tüm akâid konularına yer vermeye çalışılmıştır. Tevhid, iman, itikad, ibadet, mü’minin vasıfları, mezhepler, peygamberler, sahabeler, o döneme damgasını vuran konu ve meselelere (Kur’ân’a mahluk denilmesi tartışması gibi) değinilmiştir. Bir kimse bu eseri okuduğunda, akâid ilminin anlatıldığı temel eserlerden biri olan düz yazıyla kaleme alınmış *Fıkh-ı Ekber* adlı hacimli eseri artık nazımla ve sade bir dille okuma şansına kavuşmuş olacaktır.

Arap Edebiyatı’nda yaygın olan akâid-nâme türünün bu çalışmamızın sonucunda Türk Edebiyatı’nda fazla yaygın olmadığı tespit edilmekle beraber son yıllarda bu türle ilgili çalışmalar yapılmaya başlandığı görülmüştür.

Eserin 17. yüzyıla ait bir akâid-nâme olması hasabiyle kullanılan dil daha anlaşılır ve sadedir. Eserin birçok yazması bulunmasına karşın, bunların bir kısmı eksik ya da yıpranmıştır. *Manzûme-i Akâid* adlı tez çalışmamızın adı farklı yazmalarda değişik isimlerle karşımıza çıkar. Bu eserin en yaygın olarak kullanılan adı *Nazm-ı Fıkh-ı Ekber* olduğu tesbit edildi. Müellifin eserlerini genellikle bir mecmuada toplanmış halde bulduk. Bu mecmualarda genellikle *Manzûme-i Akâid*’in adı *Fıkh-ı Ekber Tercümesi* yahut *Nazm-ı Fıkh-ı Ekber* olarak görüldü. Bunun dışında çalışmamız gibi tek eser olanlarda *Nazmü’l-Akâid* gibi isimlerle de anıldığı tesbit edildi. Bununla birlikte Seyyidî mahlası öncelikle *Manzûme-i Akâid* olmak üzere çoğu yazmasında kırmızı mürekkeple kaleme alındığı tesbit edildi.

Seyyidî adlı müellifin zâtı ve eserleri bu çalışma sayesinde günümüze ulaşır. Eserleri yurt dışına kadar ulaşmış olan bu zâtın bilinmeyen ve üzerinde çalışılmamış eserlerini tespit ettik ve inceledik; genellikle tercüme eserler verdiğini saptadık.

KAYNAKLAR

AKÇAY, A.İ. (2011), *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler (İnceleme- Metin)* Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

CANIM, R. (2010) *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara.

İPEKTEN, H., İSEN, M., TOPARLI, R., OKÇU, N., KARABEY, T. (1988) *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı.

KARACA, S. (2012) *Kadıızâde Mehmet Efendi, Manzume-i Akaid (Tenkitli Metin- Sözlük- Dizin)*, Yüksek Lisans Tezi Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.

KARAGÖZ, İ. (2007) (Editör), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara.

KILAVUZ, A. S. (1989) “Akâid”, *DİA*, 2.Cilt, İstanbul.

KİREMİTÇİ, F. (2012) “Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Mensur Eserleri Nazma Aktarma Çalışmaları ve Sâdikî'nin Manzum Akâid-nâme Örneği”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1 Winter 2012, p.1501-1539 , Turkey.s.1502.

KOCAKAPLAN, İ., AÇA, M., GÖKALP, H., (2011) *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul.

KOLLEKTİF.(2010) *İman ve İbadetler-İlmihali-1. cilt*, Diyanet Vakfı Yay, Altındağ, Ankara.

KOMİSYON. (1984) *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, Cilt 2., Türkiye Gazetesi Yay.,İstanbul.

KOMİSYON.(1984) *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, Cilt 3., Türkiye Gazetesi Yay.,İstanbul.

KÜLEKÇİ, N. (1995) *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Akçağ Yayınları, Ankara.

ÖZCAN , G. (2013) *Manzûme-i Akâid-i Seyyidî (İnceleme-Tenkitli Metin- Sözlük-Dizin)* Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

PALA, İ. (2004) *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.

ŞENTÜRK, L., YAZICI, S. (1999) *Diyanet İslam İlmihali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, 6. Baskı, Ankara.

TUZCU, K. (2007) “Klasik Arap Şiirinde Didaktik Şiirler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 47, 2 . Ankara.

YAVUZ, Y.V. (1979) *Aliyyü'l Kârî Şerhi, İmâm-ı Âzam- Fıkh-ı Ekber*, Çağrı Yay, İstanbul.

YAVUZ, Y. Ş.(1989) “Akâidü'n-Nesefî”, *DİA*, 2.Cilt, İstanbul.

YILDIRIM, K. (2009) “Didaktik Şiirin Abbasiler Döneminde Ortaya Çıkışı ve Gelişimi Üzerine Bir İnceleme” *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1.

YÖRÜKAN, Y. Z. (2001) *İslam Dini ve Mezhepleri Tarihi (İslam Akaid Sisteminde Gelişmeler)* Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.